

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΔΑΜ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΙΩΣΗΦ... ΜΕ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟ

Η χρήση της Παλαιάς Διαθήκης στη Βυζαντινή Χριστουγεννιάτικη παράδοση.

Η βυζαντινή λατρευτική παράδοση, κατά τη χρονική περίοδο πριν από τη Γέννηση του Χριστού (στις 25 Δεκεμβρίου) δεν έχει παραλληλισμό με την Περίοδο του Ερχομού στη λατινική παράδοση, ή με την Περίοδο «Σουμπάρα» (του Ευαγγελισμού) στις συριακές παραδόσεις· αλλά έχει παραλληλισμό με τη λεγόμενη «Χριστουγεννιάτικη Σαρακοστή», η οποία είναι μία περίοδος προετοιμασίας, προσευχής και νηστείας, που αρχίζει στις 15 Νοεμβρίου. Η βυζαντινή αυτή λατρευτική περίοδος μας πλησιάζει με διάφορους τρόπους σε μία σπουδαία άποψη των λατρευτικών τελετών, δηλαδή στην παρουσία της Παλαιάς Διαθήκης στις λατρευτικές τελετές, και στον τρόπο ανάγνωσης και στο κλειδί χρήσης αυτής της Παλαιάς Διαθήκης.

Πραγματικά η χρήση της Παλαιάς Διαθήκης στη βυζαντινή λατρευτική παράδοση, όπως άλλωστε και τις άλλες χριστιανικές παραδόσεις της Ανατολής και της Δύσης, είναι σπουδαία τόσο στα βιβλικά αναγνώσματα των ιεροτελεστιών, όσο και στην παρουσία των βιβλικών κειμένων τα οποία κατά κάποιο τρόπο διαμορφώνουν τα διάφορα τροπάρια και αντίφωνα των λατρευτικών τελετών. Μία χρήση και μία ανάγνωση, επομένως και μία ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης, βασισμένες στην συνειδητοποίηση των κειμένων της αναγγελίας του Χριστού, αποτελούν μία προεικόνιση και μία προφητεία, μία συνειδητοποίηση, για την οποία ο ίδιος ο Κύριος, κρεμάμενος από τον Σταυρό, μας δίνει τη βεβαιότητά τους. Αυτήν τη μορφή της χριστολογικής ερμηνείας την βρίσκουμε έντονα παρούσα στους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας, όπως στον Οριγένη, στον Εφραίμ τον Σύρο, στον Αμβρόσιο και στον Αυγουστίνο... για να αναφέρουμε μερικούς μονάχα αντιπροσώπους διαφόρων εκκλησιαστικών παραδόσεων. Ξεκινώντας από αυτήν την πατριστική ερμηνεία, στη βυζαντινή παράδοση βρίσκουμε τα τροπάρια των μεγάλων εορτών του λατρευτικού έτους, τα οποία αποτελούν μία ολόκληρη διασταύρωση βιβλικών παραπομπών της Παλαιάς Διαθήκης· αυτή η διασταύρωση των παραπομπών αποτελεί σχεδόν έναν τάπητα, ο οποίος απεικονίζει πάντοτε τον Κύριο μας Ιησού Χριστό. Αυτήν τη χρήση των κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης, πάντοτε με το χριστολογικό τους κλειδί, βρίσκουμε με ιδιαίτερο τρόπο σε δύο όψεις ή σε δύο στιγμές της βυζαντινής λατρείας, τις οποίες θα ήθελα τώρα με σύντομο τρόπο να υπογραμμίσω.

Πρώτα τη χρήση του Ψαλτηρίου ως θεμελιώδους πέτρας της χριστιανικής προσευχής· ιδιαίτερα κατά τις ώρες της ιερής ακολουθίας, τόσο με την απαγγελία ολόκληρων ψαλμών ή μέρους αυτών, με μία ανάγνωση λίγο ή περισσότερο εκτεταμένη και με τη χρήση αντιφωνικών ψαλμών. Πρόκειται για μία χρήση ψαλμών, η οποία στηρίζεται αναμφίβολα στην ανάγνωση των ιερών αυτών προσευχών της Παλαιάς Διαθήκης, με αλληγορικό κλειδί, με σκοπό καθαρά χριστολογικό, επομένως και με σκοπό μαριολογικό, εκκλησιολογικό, πνευματικό. Αυτό το κλειδί της ανάγνωσης είναι αυτό που χρησιμοποίησε ο ίδιος ο Χριστός, και οι μεγάλες πατριστικές παραδόσεις του χριστιανισμού, της Ανατολής όσο και της Δύσης· το κλειδί αυτό έφτασε μέχρις τις ημέρες μας και δεν θα

μπορέσουμε ποτέ να το αρνηθούμε, χωρίς να απειλήσουμε τα ίδια τα θεμέλια της χριστιανικής προσευχής. Ως τρόπο παραδείγματος του χριστολογικού αυτού κλειδιού στη χρήση του Ψαλτηρίου, για τη βυζαντινή παράδοση, αναφέρω τις Ώρες Προσευχής, της πρώτης, της τρίτης, της έκτης και της ενάτης. Οι Ώρες αυτές, καθ' όλο το έτος, έχουν σταθερούς ψαλμούς, που επαναλαμβάνονται κάθε μέρα· αλλά σε τρεις μεγάλες εορτές του λειτουργικού έτους, δηλαδή κατά την Παραμονή των Χριστουγέννων, κατά την Παραμονή των Θεοφανείων και κατά τη Μεγάλη Παρασκευή, οι σταθεροί ψαλμοί που προαναφέραμε αντικαθίστανται από άλλους ψαλμούς, οι οποίοι κατά την παράδοση των Βυζαντινών Εκκλησιών, γίνονται προσευχή και προφητεία για τα μεγάλα γεγονότα των ημερών αυτών: μεταξύ αυτών των ψαλμών, τα Χριστούγεννα βρίσκουμε τους Ψαλμούς 44, 109... τα Θεοφάνεια τους ψαλμούς 26, 113... και τη Μεγάλη Παρασκευή τους ψαλμούς 2, 21... τους ψαλμούς αυτούς η χριστιανική παράδοση τους συνέδεσε με τα γεγονότα των μεγάλων τελούμενων εορτών.

Στο δεύτερο σημείο αναφέρω τα αναγνώσματα της Παλαιάς Διαθήκης, ιδιαίτερα του Πεντατεύχου και των Προφητών, τα οποία διαβάζονται στις μεγάλες χριστολογικές και μαριολογικές εορτές της βυζαντινής παράδοσης· τα αναγνώσματα αυτά γίνονται προφητεία για την ενσάρκωση του Θεού, για τη γέννησή Του, για όλο το μυστήριο της λύτρωσης μας, επομένως και της θεϊκής μητρότητας της Μητέρας του Θεού και για την ίδια την Εκκλησία. Ένα παράδειγμα της παρουσίας προφητικών κειμένων, τα οποία διαβάζονται και ακούγονται ως χριστολογική προφητεία είναι τα κείμενα Εζεκχιήλ 44, και Παροιμιών 9.

Τέλος θέλω να υπενθυμίσω κάποια τελετή, ως παράδειγμα, το οποίο μας κάνει να βλέπουμε αυτήν την παρουσία της Παλαιάς Διαθήκης στα κείμενα των τελετών της βυζαντινής παράδοσης. Το πρώτο παράδειγμα είναι ο εορτασμός διαφόρων προφητών κατά τον μήνα Δεκέμβριο. Ήδη από την 1^η Δεκεμβρίου βρίσκουμε τον εορτασμό προφητών, όπως του Ναούμ, του Αβακούα, του Σοφονία, του Αγγαίου και τελικά του Δανιήλ και των Τριών Παίδων στο καμίνι της Βαβυλωνίας: με αυτόν τον τρόπο η Θεία λατρεία μας δείχνει την συνέχιση, ή την εκπλήρωση των προφητικών λόγων της Παλαιάς Διαθήκης, στο πρόσωπο Εκείνου, τον οποίο προανήγγειλαν, τον Ιησού Χριστό.

Το δεύτερο παράδειγμα είναι ο εορτασμός των δύο Κυριακών πριν από τα Χριστούγεννα κατά τις οποίες τιμούμε τους κατά σάρκα προπάτορες Εκείνου τον οποίον αυτοί περίμεναν και επιθυμούσαν. Τα λατρευτικά κείμενα αυτών των δύο Κυριακών, στο Συναξάριο της «πρώτης των δύο Κυριακών, ενώ πλησιάζει η ημέρα της Γέννησης του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, τιμούμε τη μνήμη των κατά σάρκα προπατόρων Του, οι οποίοι έζησαν πριν και κάτω από τον Νόμο...» Στο Συναξάριο της δεύτερης διαβάζουμε: «Κατά την Κυριακή αυτή, η οποία προηγείται της Γέννησης του Χριστού, καθορίστηκε από τους αγίους και θεοφόρους Πατέρες μας να τελείται η μνήμη όλων εκείνων οι οποίοι ευαρέστησαν τον Θεό, από τον Αδάμ μέχρι τον Ιωσήφ, τον μνηστήρα της Παναγίας Θεοτόκου».

Τα λατρευτικά κείμενα περισυλλέγουν σε ένα μοναδικό εορτασμό όλους εκείνους οι οποίοι ανέμενα ή ανήγγειλαν την ενσάρκωση του αιώνιου Λόγου του Θεού. Δύο από τα τροπάρια του εσπερινού αυτών των Κυριακών παρουσιάζουν σχεδόν ένα κατάλογο των ονομάτων· οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι πρόσωπα ανώνυμα ή άγνωστα· η θεία λατρεία παρουσιάζει τα ονόματά τους, τα οποία και αυτά με τη σειρά τους μας υποδειχνουν τη μεγάλη προετοιμασία του κατά σάρκα ερχομού του Χριστού: «*Τούς πρό τού νόμου Πατέρας, άπαντας ευφημήσωμεν σήμερα πιστοί, Αβραάμ τόν φιλόθεον, Ισαάκ τόν εξ επαγγελίας τεχθέντα, καί Ιακώβ, καί τούς δώδεκα Πατριάρχας, Δαυίδ τόν πραότατον καί Δανιήλ τόν επιθυμιών Προφήτην, καί τούς τρεις Παίδας σύν αυτοίς γεραίροντες, τούς τήν κάμινον εἰς δρόσον μεταβαλόντας, αιτούμενοι άφεσιν παρά Χριστού τού Θεού, τού ενδοξαζομένου εν τοῖς Αγίοις αυτού. Τών Προπατόρων τό σύστημα, οι φλέορτοι δεύτε, φαλμικώς ευφημήσωμεν, Αδάμ τόν Προπάτορα, Ενώχ, Νύε; Μελχισεδέκ, Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ, μετά νόμον, Μωϋσήν καί Ααρών, Ιησούν, Σαμουήλ καί Δαυίδ, μεθ' ών τόν Ησαΐαν, Ιερεμίαν, Ιεζεκιήλ, καί Δανιήλ καί τούς δώδεκα, άμα Ηλιού, Ελισαίον καί τούς άπαντας, Ζαχαρίαν καί τόν Βαπτιστήν, καί τούς κηρύξαντας Χριστόν, τήν ζωήν καί ανάστασιν τού γένους ημών*». Ας σημειώσουμε επίσης τους τίτλους τους οποίους η θεία λατρεία προσθέτει σε πολλά ονόματα: *Αβραάμ τόν φιλόθεον, Ισαάκ τόν εξ επαγγελίας τεχθέντα, καί Ιακώβ, καί τούς δώδεκα Πατριάρχας, Δαυίδ τόν πραότατον καί Δανιήλ τόν επιθυμιών Προφήτην,...*» Και σαν να μην ήθελε η θεία λατρεία να παραλείψει κανέναν, το Συναξάριο πλαισιώνει όλα τα ονόματα με πολύ ωραίο τρόπο: «... Από τον Αδάμ μέχρι τον Ιωσήφ, τον μνήστορα της Παναγίας Μητέρας του Θεού».

Τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης τα οποία αποδίδονται στο πρόσωπο της Μαρίας ως Μητέρας του ενσαρκωμένου Λόγου του Θεού. Ως παράδειγμα παρουσιάζω ένα από τα «θεοτόκια» (τροπάρια αποδιδόμενα στην Παναγία Μητέρα του Θεού), της 5^{ης} Δεκεμβρίου: «*Τήν ούράνιον πύλην καί κιβωτόν, τὸ πανάγιον ὄρος τήν φωταυγῆ, νεφελην ὑμνήσωμεν, τήν ούράνιον κλίμακα, τὸν λογικὸν Παράδεισον, τῆς Εὔας τήν λύτρωσιν, τῆς οἰκουμένης πάσης, τὸ μέγα κειμήλιον, ὅτι σωτηρία, ἐν αὐτῇ διεπράχθη· τῷ κόσμῳ καί ἄφεις τῶν ἀρχαίων ἐγκλημάτων· διὰ τοῦτο βοῶμεν αὐτῇ. Πρέσβευε τῷ σῶ Υἱῷ καί Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς εὐσεβῶς προσκυνοῦσι, τὸν πανάγιον Τόκον σου*». Είναι ένα κείμενο το οποίο περιλαμβάνει μία σειρά από τίτλους προς τη Μητέρα του ενσαρκωμένου Λόγου: «*πύλην, κιβωτόν, νεφελην, κλίμακα, Παράδεισον, λύτρωσιν,...*» οι τίτλοι αυτοί παρουσιάζουν μία ανάγνωση χριστολογική και μαριολογική. Αυτές οι μορφές και οι εικόνες είναι παρμένες από τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης: Γένεση, έξοδος, Ψαλμοί, Προφήτες.

Ως παράρτημα αυτών των σελίδων προσθέτω κάποια εικονογραφικά παραδείγματα αυτών των Αγίων της Παλαιάς Διαθήκης, με εικόνες παρμένες από την εικονογράφηση του Καθεδρικού μας ναού, αφιερωμένου στην Παναγία Τριάδα. Οι εικόνες αυτές είναι έργα του Ράλλη Κοψίδη, αγιογραφημένες κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Είναι εικόνες οι οποίες μας δείχνουν τον ερχομό του Χριστού, εικόνες που βαδίζουν και ατενίζουν προς Εκείνον, τον Κύριο. Πραγματικά, η τελευταία αυτών των εικόνων βρίσκεται στον τρούλο

και παρουσιάζει τον Παντοκράτορα, σαν να είναι στηριζόμενος πάνω στις εικόνες των Προφητών, οι οποίοι ανήγγειλαν τον Χριστό και από όλη την αιωνιότητα ατενίζουν προς τον Χριστό.

π. Εμμανουήλ Νιν
Αποστολικός Έξαρχος

